

İşıqlı, nəğməli, yağışlı dünya

O, 1931-ci il noyabrın 6-da qədim Naxçıvanın gözəl bir guşasında - Şahbuz rayonunda anadan olub. Orta və ali məktəbi Bakıda bitirib. Mədəniyyət Nazirliyinin bir müəssisəsində işə başlayan Tofiq Mahmud sonralar "Azərbaycan müəllimi" qəzetinin müxbiri olub. Tələ onu 1961-ci ildə "Göyərçin" jurnalının redaksiyasına gətirib. 15 ildən sonra isə ömrünün sonuna kimi bu jurnalın redaktoru vəzifəsində çalışıb.

O elə bir zamanda ədəbi mühitə gəlmişdi ki, Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış simaları - Səməd Vurğun, Fəxri Xətai, Məmməd Rəhim, Süleyman Rəhimov, Mehdi Hüseyn, Əli Vəliyev, Ənvər Əlibəyli, İsmail Səferi kimi sənətkarlarla görüşmək, onlardan məsləhət almaq qismətinə çıxmışdı. Xatirələrindən birində ömrünün o bəxtəvar günlərini xatırlayaraq yazırdı: "Yazıqlar İtli-fağında keçirilən "Gənciör günü"ndə bir dəfə Səməd Vurğun iki şeirimdən birini bəyəndi. O vaxt uşağa qarşım yox idi. Lakin sonralar başa düşdüm ki, həmin şeir çox zəifdir. Bəs böyük sənətkar onu nə üçün bəyənməmişdi? Demə, Səməd Vurğun alicənablıq, insanlıq göstərmiş, qəlbimə dəymək, ruhdan salmaq, qol-qanadımı qırmaq istəməmişdi..." Elə bu xeyir-duanın da qədəmləri yüngül olub. İlk şeiri 1953-cü ildə "Azərbaycan" jurnalında işıq üzünə çıxdı. Bununla da mətbuatı yola açılan Tofiq Mahmud ədəbi mühitin ən fəal qələm sahiblərindən birinə çevrilib.

O, poeziyanı həddən çox sevirdi. Onun üçün şeir ələmi ömrünün sonuna kimi möcüzə olaraq qaldı. Elə sağlığında 20-dən çox kitabı işıq üzünə çıxdı. Amma yaradıcılığa olan ümidsizlik dəyişmədi. Ona elə gəlirdi ki, həyat poeziyasız sölün və mənasız görünür. Buna görə də qələmə sanlara "poeziyanı sevmək mənim üçün həyatı və insanları sevmək deməkdir" fikrini qətiyyətlə dilə gətirib. Hətta ona ünvanlanan "Şeir nədir" sualına da belə cavab verib: "Gözümdeki işıqları, könlümdəki nəğmələri". Bu işığın nuruna bürünərək Vətən gözəlliklərinə, onun qalalarına, abidələmiş insanlarına, qəhrəmanlarına gözəl nəğmələr qoşdu. "Vətən" adlı bir şeirində oxuyuruq:

*Təkə çəməni deyil, təkə dağ deyil,
Səmədün əbdi çiçəkdir Vətən!
Təkə dənə deyil, dənətoyuq deyil,
Cavuşşir, Koroğlu, Babəkdir Vətən!*

Onun nəzərində Nizami, Xətai, Füzuli, Sabir kimi dühalar yetirən bir Vətən nəhənglərin nəhəngi idi. Xəzərin, Göygölün, Kəpəzin, Kürün, Arazın, Həkərinin gözəlliyindən vooda gəlib misralarını çəşəng kimi hürəkə Vətəni bəyuna dotayrdı. Dilində ən şirin nəğməyə döndürdüyü yurd yerlərini: "Zəmidir, tarladır, pətəkdir Vətən!". Gücünü, dayağını ana torpağın sinəsindən alan şair mərclərlə, igidlərlə təx edirdi. Böyük məhəbbətlə, fəxarətlə and içirdi:

*Gücləm, dayağım mənim, ana torpağım mənim,
Sənə kəc baxanların gözləmə bütən oxam.*

Tofiq Mahmudun şeirlərində insan sevgisi dil açılıb danışır. Tebiatın əşrefi sayılan bu varlığın ünvanına müəllifin münasibəti sonsuz məhəbbətdən don geyib.

Ahnaq, başını şax tutub dayanatla yasağa bacaran Tofiq Mahmud razılaşdı de özleşmişdi, xayanat de görmüşdü, oclat-sizliyin əzablarını da çəkmişdi. Amma ürəyi o qədər təmiz, kindən, küdurətdən uzaq idi. Şair oxucularına belə məsləhət verirdi: "Pislikləri unudun. Həmişə içinizdə xoş duyğular yaşayın". Bu baxımdan onun şeirlərinin əksəriyyətində bir müdriklik duyulur. İnsan düşündürür: "Söhət pilləsini qalsan bəzən hörmət pilləsini qalxa bilməyir".

Çox dürüst və daqiq bir fikirdir. Şair başına gələnlərdən sanki dars alaraq xiffətlə söyləyib ki: "Boğazdan yuxarı hörmət, onun arxasında minnet görmüşəm". Ona görə də əsl hörməti qazanmaq pətinidir - deyib. Əmin, yumruğun, hökmün, şarın, şəbədənin, bəhanın, qarazın sayəsində nə nəfəs qazanmaq olar, nə hörmətə sahib durmaq. Bir çiçək bitirən, ağac ağacın hörməti daha çox olar, nəinki şöhrət havasına uyub vəzifənin yaxasından bərk yapışanlar.

Tofiq Mahmud poeziyamızın sırası əsgəri idi. Özü demişək, dahi olmasa da, qəlb müdrik fikirləri dolu idi. Yolu hamardan, düzükdən keçmirdi. Qarşısına çıxan kolların arasından belə öz çığırını salmağı, sözünü deməyi bacarırdı. Nə yazdırsa, mükəmməl alınırdı. Şair Məmməd Arazla yaxın dost idi. Bəzən bir yerdə əyləşərək könlü dəftərlərini açırdılar. Öz portretini də sanki şeirlərində misra-misra nəşrəyən qələm sahibinin oxucularına yadigar qoyurdu. İndi bu şeirləri oxuyanda ağsaçlı Tofiq müəllimin - cəfakəs söz əsgərinin işıqlı portreti gözümüzün önündə canlanır:

*Yatmasa da səngərə,
Bənəyirdi səngərə,
Ön ağır taplar kimi
Güclü idi qələmi.*

Saqlarına çox erkən don düşmüşdü. Min ilin qocasına bənzəyirdi. Dünyasını dəyişəndə bildik ki, heç 65 yaşına da təmamlandı şair Tofiq Mahmud. Həyat eşqlı, güclü, xeyr-xal, qələm sahiblərinə həssaslıqla yanaşan, Vətən ürəkdon sevon, torpağı bağlı, onun şonimo bir-birindən maraqlı şeirlər qoşan istedadlı şair, nasir, publisist, tərcüməçi idi Tofiq Mahmud. Vəfatından 15 ilö yaxın vaxt keçir. Üzünəyüq torpaq da, uzun illərin ayrılığı da qəlblərdən xatirəsinə silməyi bacarmayıb. 20 ildən artıq zaman kəsiyində redaktorluq etdiyi "Göyərçin" jurnalı indi də çıxır. Tez-tez balaca oxucuların görüşünə Tofiq babanın hekayə və şeirləri ilə qonaq gəlir. Cəsağlığı ilə illəri yola vərə bilsəydi, bu gün 80-i təmamlayacaqdı Tofiq Mahmud.

*Bu qələmin səsiylə
Türətdirdi ələmi!*

Onun özünəməxsus şeir deməyi də vardı. Qəllərin ələ gəniş açdırdı ki, sanki əlləri hər yana çatıcaqdı. Başlan-ağayda duyğu, ələv ədi. Dəlğəsi gürünməyən dənizə bənəyirdi. Səkit təbiətində hansı fırtınaların yətdiği yalnız şeirlərindən bilinərdi. Özü də bunu ətiraf etməkdən çəkinməzdi: "Bəzən duyuram ki, nəhəng məşəyəm, bəzən də zərifəm, bir bənövşəyəm". Beləcə duyğularını sələ döndərdi. Qələmindən süzlülər isə gül kimi ətir saçardı: qus kimi çəh-çəh edirdi. Gah fırtınalı, gah səkit bir ovqatla yazıb yaradardı Tofiq Mahmud! Onun uşaqlar üçün qələmə aldığı şeirlər də yığcam, lakonik və maraqlıdır. Xüsusilə də "Qizimlə söhbətlər" seriyasından yazdığı şeirlər kiçiyəyüq oxucuların bilik səviyyəsinə, dünyagörüşünə, marağ dərəcəsinə çox uyğundur. Bu şeirlərdə verilən suallarda uşağ təbiətinin sadəliyi, cavablarda isə şair müdrikliyinin çalərlər gətirir.

Tofiq Mahmudun lirikası da səmimi və təbii hissələrin poetik tərcüməni kimi diqqət çəkir. Yerin də, göyün də dəyişdiyi bir zamanda məhəbbətin əvvəlki tərəvətli ürək-də yaşamasının səbəbini sevginin müqəddəsliyinə, əvəzsizliyinə bağlayan şairin "çox şeyi unutmaq olar, ləkkə məhəbbət yox" söyləməsi rəngsiz yuxulardan, yəlkənsiz duyğulardan, ümümsənz arzularından ləbas geyib. Bəzən də məhəbbət ünvanlı şeirlərində ömrünə payız ovqatı çökmüş şairin həssas və xiffətli də boyların:

*Həç yitmişəm, Tofiq Mahmud,
Hə özünü gənc kimi tut,
Ya: çuğını örtür bulad,
Qızlar sənə baxmır daha!*

Şairin yaradıcılığında ilhamla qələmə aldığı poemalar da xüsusilə yer tutur. "Məsədə qalan nəğmə", "Uç qız", "Fırtına gözəlliyi", "Sədəqətli günlər" adlı poemalarda müəllifin duyğu və düşüncələri oxucuda olduqca xoş ovqat yaradır.

Həmişə gözəlliyi vəsf edən, ana yurdun şəninə şeirlər qoşan, qəlbli ülvə məhəbbətin əşqi ilə çarpınan şairin ətrafında müşahidə etdiyi nöqsən və çüştürlərə, mənəviyyatsızlıqlara öz baxış, tənqidi münasibəti olub. Yalnız öz şəxsi mənafeyi üçün çalşaraq dostunu, tanışını bəda vərənlərə qarşı darın nifrəti vardı Tofiq Mahmudun. Bu cür təbiət sahibləri haqqında çox lakonik, amma dürüst deyərdi: "Aynada olduğu tək görür ancaq özünü". Amma yaxınıdakı insanın əzabına, çəkdüyü zülmə, fədakarlıqla çalşmasına əhəmiyyət vermirdi. Bu səbəbdən də işıqlı otaqlarda kölpə yaradandan haqqında kinəyə və ibarə ilə danışardı Tofiq Mahmud. Ödələtdən, haqqətdən söhbət aç-aça tələbənini qiymətini kəssən müəllimi də özünəməxsus şəkildə şeirin dili ilə tənbəh etməyə çalşardı. Öz təbiəti humanist, qəlbgeniş olduğundan ona elə gələrdi ki, insan yalnız yaşayış və nəvəliklə yaşaymalıdır. Bu səbəbdən də müşahidə edilən yaramazlıqlar qəlbini çox incidirdi, buna dözüm gətirməzdi. Həmkarları danışır ki, Tofiq Mahmud son dərəcə həssas və qayğıkeş idi. Millətindən, dinindən əsili olmayaraq, hər kəsə insan kimi yanaşardı. Ötən əsrin sonlarında bədhəm ermənilərin Qarabağ "kar-ti" ni ortaya ataraq bizimizə torpaq iddiasına qalması, soydaşlarımızı doğma ata-baba ocağından didərgin salması onun həssas ürəyinə ağır dərd gətirdi. Belkə də elə bu haqsızlığın mənəvi şahidi oldu Tofiq Mahmud? Kim bilir? Şairlər həmişə ülvə arzularla, istəklərlə yaşayırlar. Qəlbli gələnin önündə zərif ürəkləri dözümsüz olar: "Başım üstə nəç yerdə hörmətçək toru, bacarırsan, öz-özünü milçəkədən qor".

Tofiq Mahmud bədii tərcümə ilə də müntəzəm məşğul olardı. Onun tərcüməsində Xuta Berulavannın "Çuş südü", İsabay İshakovun "Hər şeyi öyrənmək istəyən" kitabları oxucular tərəfindən maraqla qarşılanmışdı. Elə öz əsərləri də xarici dillərə tərcümə edilirdi. Poeziyaya özünəməxsus münasibəti vardı. Çox şeiri mütaliəyə məlik idi. Yaxından tanıyanlar bilirlər ki, o, bütün şairləri oxuyardı. Onun üçün böyük və kiçik şair meydan yox, əsl şeir önəmli idi. Bəzən məşhur şairlərin yaradıcılığında tapa bilmədiyini hələ imzası təminməyən istedadlı bir gəncin şeirində görəndə uşağ kimi sevinərdi. Elə bu təmizliyi, paklığı, qəlbgenişliyi də onu həmişə sevdirirdi. Tofiq Mahmud bəresində yaşlı nəsil də, ədəbiyyata ilk qədəmlərini atanlar da böyük məhəbbətlə, ehtiramla danışırdılar. Çünki şair Məmməd Aslanın təbiriəcə söyləyək, Tofiq Mahmudun sinəsində dağ ürəyi gürünürdü. "Təbiət səsiyem" adlı bir şeirində sanki həmişə xatirlənəcəyini, yada salınacağıni bildiyindən belə yazırdı:

*İşıqam, nəğməyəm, yazışam, qaram,
Bu dünya durduqca həmişə varam!*

Flora XƏLİLZADƏ,
"Azərbaycan"